

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

ЛЕЛЕКА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 81-115'374.5=111'161.1'161.2

**ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОАМЕРИКАНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
В УКРАЇНСЬКІЙ І РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ початку ХХІ століття
НА ТЛІ ПРОЦЕСУ КОНТАКТУВАННЯ МОВ
(на матеріалі словників та мови ЗМІ)**

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Семенюк Олег Анатолійович,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри перекладу
та загального мовознавства

Офіційні опоненти : доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
Єрмоленко Сергій Семенович,
Інститут мовознавства
імені О. О. Потебні НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу загального мовознавства
кандидат філологічних наук, доцент
Мінчак Галина Богданівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
доцент кафедри теоретичної і прикладної
лінгвістики та української філології

Захист відбудеться “ 14 ” грудня 2010 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.15 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ 9 ” листопада 2010 р.

Учений секретар

Спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню особливостей англоамериканських запозичень в українській і російській мовах як результату міжмовних контактів. На основі процесів фонетико-графічної асиміляції, граматичної адаптації, семантичного пристосування, функціонально-стилістичного використання визначено спільні та відмінні особливості освоєння англоамериканізмів у двох мовах-реципієнтах; розроблено і впроваджено методику зіставлення англоамериканських запозичень у близькоспоріднених мовах.

Сучасна соціолінгвістика характеризується тенденцією до вивчення міжмовної комунікації як джерела появи запозичень у різних мовах: в українській (Б. Ажнюк, Д. Баранник, Н. Диб'як, Ю. Жлуктенко, Т. Кияк, Л. Мацько, О. Стишов), російській (В. Аристова, Е. Володарська, Л. Єфремов, Л. Крисін, О. Ларіонова, А. Майоров, А. Молодкін, О. Сологуб, О. Шахрай), англійській (В. Hansen, Н. Hitchings, А. Stanforth, S. Thomson), італійській (І. Челишева), німецькій (R. Brunner, Н. Fink, M. Lenhert), польській (V. Błanar, T. Lehr-Splawinski), французькій (В. Гак) тощо.

Останнім часом увагу науковців зосереджено на вивченні лексичних запозичень з англійської мови, які називають *англізмами* (Б. Ажнюк, О. Юферева), *англіцизмами* (А. Дьяков, А. Міщенко, Л. Архипенко), *американізмами* (В. Костомаров) та *англоамериканізмами* (О. Слаба).

Роль англомовних країн, особливо США, у світовому політичному, економічному та культурному просторі вплинула на дослідження англоамериканських запозичень різних тематичних груп в українській і російській мовах. Окрему увагу вчених зосереджено на аналізі англоамериканізмів спортивної (Л. Бардіна, С. Федорець), комп'ютерної (Х. Уанес), політичної (О. Мацько, О. Семенюк), рекламної (Ю. Грушевська, І. Мозова), інформаційної (В. Колесов, В. Костомаров, Т. Коць, Л. Мацько, Г. Нецименко, О. Стишов) та науково-технічної (І. Скорейко-Свірська) сфер. Насамперед комплексно проаналізовано їхній словотвірний потенціал (Е. Володарська, Є. Карпіловська, Л. Кислюк), семантичні особливості (А. Казкенова, М. Кочерган), функціонування (О. Семенюк, О. Тараненко, Д. Терехова), як правило, на матеріалі однієї з мов.

Незважаючи на широкий спектр праць із цієї проблеми, дискусійними і донині залишаються питання щодо виявлення особливостей процесів акомодатії запозиченої лексики у споріднених мовах.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена загальною тенденцією гуманітарної парадигми знання до комплексного дослідження як власне процесів контактування мов, що становлять об'єкт наукових інтересів представників соціолінгвістичного напрямку в сучасному мовознавстві, так і їхніх результатів, одним із яких є лексичні запозичення. З огляду на таку постановку проблеми актуалізується вивчення англоамериканізмів у близькоспоріднених мовах – українській і російській – загалом та процесів асиміляції, адаптації, пристосування й використання цього виду запозичень у двох мовах-реципієнтах зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка в рамках комплексної наукової теми кафедри перекладу та загального мовознавства “Європейські мовні картини світу в аспекті лінгвокультурології та етнолінгвістики”, затвердженою вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (номер державної реєстрації 0105U001846, наказ МОН України № 960 від 22 грудня 2004 р., рішення вченої ради Кіровоградського педагогічного університету, протокол № 5 від 27 грудня 2004 р.). Тему затверджено вченою радою Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, протокол № 8 від 22 лютого 2010 р.

Метою дисертаційної роботи є виявлення особливостей англоамериканських запозичень в українській і російській мовах початку ХХІ століття як результату контактування мов.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади дослідження англоамериканських запозичень як результату мовних контактів;
- розробити методику зіставлення англоамериканських запозичень в українській і російській мовах початку ХХІ століття;
- проаналізувати процеси фонетико-графічної асиміляції та граматичної адаптації англоамериканських запозичень в українській і російській мовах;
- охарактеризувати процеси семантичного пристосування англоамериканських запозичень до лексичних систем української і російської мов-реципієнтів;
- виявити чинники функціонально-стилістичного використання англоамериканських запозичень у мові українських і російських засобів масової інформації;
- окреслити спільні та відмінні особливості освоєння англоамериканських запозичень у близькоспоріднених мовах.

Об'єкт дослідження становлять англоамериканські запозичення в українській і російській мовах початку ХХІ століття, зафіксовані в словниках та вживані в мові засобів масової інформації.

Предметом дослідження є процеси фонетико-графічної асиміляції, граматичної адаптації, семантичного пристосування та функціонально-стилістичного використання англоамериканських запозичень в українській і російській мовах початку ХХІ століття.

Джерельною базою дисертації є: Сучасний словник іншомовних слів (О. Скопненко, Т. Цимбалюк); Новий словник іншомовних слів (О. Сліпушко); Сучасний словник іншомовних слів (О. Семотюк); Толковый словарь иноязычных слов (Л. Крысин); Современный словарь иностранных слов (А. Булыко); Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия (Г. Скляревская); Macmillan English Dictionary for Advanced Learners; Oxford Advanced Learner's English Dictionary (A. Hornby, S. Wehmeier). Фактичний матеріал дисертації становлять 1576 англоамериканізмів (по 788 од. у кожній мові), які

зафіксовані в словниках української і російської мов на початку ХХІ століття і відповідають загальноприйнятим нормам мов-реципієнтів. Альтернативні варіанти відтворення англоамериканізмів не розглядаються. Дослідження функціонально-стилістичного використання англоамериканських запозичень у мові засобів масової інформації здійснено на матеріалі українських (“День”, “Дзеркало тижня” (ДТ), “Голос України” (ГУ)) та російських (“Московские новости” (МН), “Комсомольская правда” (КП)) видань.

Методи дослідження. *Зіставний метод* дозволив виявити спільні та відмінні риси англоамериканських запозичень в українській і російській мовах; *методика дистрибутивного аналізу* сприяла з’ясуванню критеріїв фонетико-графічної асиміляції англоамериканських запозичень; *методика трансформаційного аналізу* застосовувалася для визначення граматичних змін англоамериканізмів у процесі пристосування до систем мов-реципієнтів; *методика аналізу словникових дефініцій* – для зіставлення значень англоамериканізмів й англійських слів; *методика компонентного аналізу* – для виявлення семних характеристик значення досліджуваних одиниць; *методика кореляції мов і соціальних явищ* – для визначення позамовних чинників, що впливають на розвиток мови; *методика контекстуального аналізу* – для з’ясування особливостей функціонування англоамериканізмів у мові українських і російських засобів масової інформації; *процедура кількісних підрахунків* – для кількісно-якісної характеристики англоамериканських запозичень в українській і російській мовах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі вперше виявлено особливості освоєння англоамериканізмів в українській і російській мовах; для двох близькоспоріднених мов характерними є: 1) процеси фонетико-графічної асиміляції (транслітерація, транскрипція, вокальна та консонантна субституція англійських фонем) та способи акцентуації англоамериканізмів; 2) процеси граматичної адаптації (морфологічна субституція англоамериканізмів, їхня частиномовна стратифікація, пристосування запозичених іменників до граматичних категорій роду (для змінних іменників та незмінних на позначення істот), числа, відмінка) та способи словотворення від основ англоамериканізмів; 3) процеси семантичного пристосування (збіг значень запозичених лексем й англійських слів та їх частковий збіг); 4) процеси функціонально-стилістичного використання (функціонування та стилістичне маркування англоамериканізмів у мові ЗМІ); розбіжності встановлено: 1) у процесах фонетико-графічної асиміляції (монофтонгізації, освоєнні фонем /ə/, /æ/ – в російській мові та /h/ – в українській, варіантній акцентуації англоамериканізмів у мовах-реципієнтах); 2) у процесах граматичної адаптації (пристосуванні незмінних іменників на позначення неістот до граматичної категорії роду, розширенні продуктивності українських суфіксів для називання осіб); 3) у процесах семантичного пристосування (інтенсивності метафоризації та метонімізації в українській мові); 4) у процесі функціонування (детермінологізації – в українській мові).

Теоретичне значення дисертації пов'язане з поглибленням теоретичних концепцій зіставних досліджень близькоспоріднених мов в умовах міжкультурної комунікації, розробкою теоретико-методологічних засад вивчення особливостей англоамериканських запозичень в українській і російській мовах, а також положень теорії запозичення загалом.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в нормативних курсах із загального мовознавства, сучасної української літературної мови (розділи “Фонетика”, “Морфологія”, “Словотвір”, “Лексикологія”) та сучасної російської літературної мови (розділи “Фонетика”, “Морфологія”, “Словотвір”, “Лексикологія”), стилістики української мови, стилістики російської мови, порівняльної типології англійської та української мов. Емпіричний матеріал дисертації може бути використаний при укладанні українських і російських словників іншомовних слів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на семи міжнародних наукових конференціях: “Язык и мир” (Ялта, 2008 р.), “Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодні” (Горлівка, 2008 р.), “Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах” (Дніпропетровськ, 2009 р.), “Діалог мов і культур” (Київ, 2009 р.), “Мова і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2008–2010 рр.), а також на щорічних науково-звітних конференціях викладачів Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (2008–2010 рр.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в одинадцяти статтях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених ВАК України, та тезах доповідей однієї наукової конференції.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (426 найменувань, із яких 41 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (31 найменування), восьми додатків. Повний обсяг дисертації – 276 сторінок, основний зміст викладено на 170 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми апробації та структуру роботи.

У **першому розділі “Теоретико-методологічні засади вивчення англоамериканських запозичень у близькоспоріднених мовах”** уточнено статус англоамериканських запозичень як одиниць, пов'язаних із процесом контактування мов, та їхню роль у формуванні лексичних систем української і російської мов; визначено мовні та позамовні чинники процесу запозичення; розроблено методику паралельного зіставлення лексичних запозичень у близькоспоріднених мовах.

У сучасному мовознавстві загальноприйнятим є положення про те, що одним із найважливіших чинників історичного розвитку мови, її еволюції є мовні контакти (Б. Серебренніков). Ця проблема перейшла в центр лінгвістичних досліджень у зв'язку з багатовимірними та складними контактами між народами світу, які зумовлюють взаємодію мов цих народів (В. Акуленко, А. Дьяков, Т. Кияк, В. Carstensen). У наукових дослідженнях з-поміж мовних контактів виокремлюють *власне мовні контакти* як міжмовний зв'язок (при якому не обов'язкова двомовність і який обмежується появою запозичень у мові (Л. Граудіна, Т. Ільяшенко, Р. Синишин)) та *інтерференцію мов* (відхилення від норми, що відбувається на основі двомовності та сприяє формуванню середньої підмови: креольські мови, піджини (У. Вайнрайх, Ю. Жлуктенко, А. Молодкін, R. Tesch)). У пропонованій праці розглянуто мовні контакти як одну з рушійних сил, яка зумовлює зміни в мовних підсистемах (перш за все у лексичному складі мови) і відповідно такий вид взаємодії мов, як запозичення.

Відкритість проблеми запозичення в українському і російському мовознавстві пояснюється різними позиціями вчених щодо розуміння їхньої ролі у формуванні лексичної системи мови. Одні дослідники вважають запозичення природним процесом збагачення мови (Н. Диб'як, О. Рудяков, Н. Мечковська, Н. Goebel), натомість прихильники іншого погляду кваліфікують запозичені лексеми як потік слів, що порушує стабільність і самобутність національної мови (Д. Баранник, А. Загнітко). Про необхідність існування запозичень у будь-якій мовній системі свідчить той факт, що на світі не існує жодної "чистої" мови (І. Бодуен де Куртене). Доречним вважається сприймати запозичення як необхідний елемент розвитку мови, якщо власних ресурсів недостатньо для відображення тих суспільно-політичних, культурних та економічних процесів, які відбуваються в державі, особливо в перехідні періоди її розвитку. Проблема ускладнюється, коли йдеться про розмежування *іншомовних слів* (неадаптованих вкраплень та екзотизмів), *запозичень* (асимільованих одиниць) та *кальок* (особливого різновиду запозичення в мові-реципієнті) (Л. Крисін). Беручи до уваги той факт, що в дослідженні розглядаються процеси акомодатії англоамериканізмів у мовах-реципієнтах, основна увага приділяється саме запозиченням.

У сучасному мовознавстві невизначеним залишається поняття "запозичення", оскільки запозичуються не лише лексичні одиниці (Г. Дружин, Л. Єфремов, М. Lenhert, А. Stanforth), а й елементи різних мовних рівнів (В. Аристова, Е. Володарська, Л. Крисін). Найбільш прийнятною для концепції дисертаційної роботи є думка вчених про те, що лексичне запозичення є першим ступенем іншомовного впливу (О. Смирницький), а решта – вторинними, що виникли на основі лексичного (В. Whorf). Людина мислить і виражає свої думки словами, а не їх складовими частинами (М. Степанова). У дослідженні аналізуються процеси лексичного запозичення.

Враховуючи те, що в українській і російській мовах початку ХХІ століття у ролі основного джерела запозичення виступає англійська мова в її британському й

американському варіантах, то за робочий термін у дослідженні прийнято дефініції “англоамериканські запозичення”, або “англоамериканізми”.

До запозичення пропонується залучити і власне процес переходу елементів із однієї мови в іншу, оскільки лінгвісти враховують не лише можливість проникнення в рідну мову іншомовного слова, але й характер запозичення на фонетичному, граматичному та лексико-семантичному рівнях (В. Аристова, Л. Крисін, Д. Лотте, В. Ярцева).

Проблема мовного запозичення стала особливо актуальною у зв'язку з активними розробками різних аспектів взаємодії мов і культур. У сучасній лінгвістиці прийнятним є положення про те, що запозичені слова – мовна універсалія (Е. Володарська, Л. Кислюк, В. Ярцева, К. Gibson) як закономірність, притаманна всім або більшості мов світу (О. Ахманова). Наявність запозиченої лексики в мові обов'язкова, що зумовлено як позалінгвальними факторами, так і самою природою мови як системи.

Зіставлення процесів акомодатії англоамериканських запозичень в українській і російській мовах здійснювалося в 4 етапи: 1) за допомогою дистрибутивного аналізу визначено особливості фонетико-графічної асиміляції англоамериканізмів (консонантні та вокалічні субституції англійських фонем конвергентного та дивергентного типу); 2) на другому етапі із застосуванням трансформаційного аналізу досліджено граматичні зміни англоамериканізмів у процесі пристосування до систем мов-реципієнтів; 3) на наступному етапі зіставлено семантичну структуру англоамериканізмів в українській і російській мовах з англійськими словами (збіг значення, трансформація) шляхом аналізу словникових дефініцій та методики компонентного аналізу; 4) контекстуальний аналіз, методика кореляції мов та соціальних явищ спрямовувалися на виявлення функціонально-стилістичних особливостей уживання англоамериканізмів у мові українських і російських ЗМІ.

У другому розділі **“Фонетико-графічні та граматичні особливості англоамериканських запозичень в українській і російській мовах початку XXI століття”** визначено основні тенденції фонетико-графічної асиміляції та граматичної адаптації англоамериканських запозичень у споріднених мовах; виявлено спільні та відмінні риси англоамериканізмів в українській і російській мовах.

Традиційно термін “асиміляція” тлумачиться як уподібнення однотипних звуків у процесі мовлення (Ю. Карпенко, Ch. Hockett). У свою чергу фонетико-графічною асиміляцією запозичених слів прийнято називати їхнє пристосування до фонетичної та графічної систем мови-реципієнта (В. Аристова, Л. Єфремов, Л. Крисін, R. Appel), оскільки зазначений процес полягає в максимальному наближенні звукової форми запозиченого слова до звукової форми питомих одиниць.

Фонетико-графічна асиміляція англоамериканських запозичень в українській і російській мовах відбувається на основі процесів транслітерації, транскрипції, субституції (консонантної та вокалічної), монофтонгізації та акцентуації.

Спільні особливості фонетико-графічної асиміляції англоамериканських запозичень в українській і російській мовах виявлено при **транслітерації** (*adapter* [ə'dæptə] – укр. *адаптер*, рос. *адаптер*); **транскрипції** (*icing* ['aɪsɪŋ] – укр. *айсінг*, рос. *айсінг*) та поєднанні обох процесів (*dragline* ['dræg,ləɪn] – укр. *драглайн*, рос. *драглайн*) (табл. 1); **субституції** англійських фонем: а) **консонантній**, де розрізняємо *просту* (*brandy* ['brændi] – укр. *брендi*, рос. *бренди*), **синтагматичну** (*smoking* ['sməʊkɪŋ] – укр. *смокінг*, рос. *смокинг*), **дивергентну** (*sponsor* ['spɒnsə] – укр. *спонсор*, рос. *спонсор*, *windsail* ['wɪnd,seɪl] – укр. *віндзейл*, рос. *виндзейл*, де /s/ – укр. /c/, /z/, рос. /c/, /z/) та **конвергентну** (*gallon* ['gælən] – укр. *галон*, рос. *галлон*, *girlfriend* ['gɜ:lfrɛnd] – укр. *герлфренд*, рос. *герлфренд*, де /g/ передається укр. /г/, рос. /г/); б) **вокалічний** – **дивергентного** (відтворення фонем /ʌ/ через укр. /a/, /y/, /e/, рос. /a/, /y/, /ɛ/: *bumper* ['bʌmpə] – укр. *бампер*, рос. *бампер*, *punsh* ['plʌnts] – укр. *пуни*, рос. *пуни*, *lunch* ['lʌntʃ] – укр. *ленч*, рос. *ленч*, *ланч*) та **конвергентного** характеру (заміна англійських голосних фонем, короткої та довгої, однією українською або російською фонемами: *brooder* ['bru:də(r)] – укр. *брудер*, рос. *брудер*). В українській і російській мовах виявлено однакові **типи акцентуації** англоамериканізмів, що визначаються за допомогою фіналей: а) **двоскладові або трискладові іменники на -er/-or** характеризуються здебільшого наголосом на першому складі, що збігається з наголосом англійських слів: англ. *barter* ['bɑ:tə] – укр. *бáртер*, рос. *бáртер*; б) **двоскладові іменники на укр. -інг, рос. -инг** з наголосом на першому складі: англ. *leasing* ['li:zɪŋ] – укр. *лі́зинг*, рос. *лі́зинг*, а в словах, які мають більше двох складів, наголос має склад перед фіналлю: англ. *engineering* [endʒɪ'niəriŋ] – укр. *інжині́ринг*, рос. *инжини́ринг*; в) **трискладові іменники на укр. -мент, рос. -мент** з наголосом на першому чи другому складі як в англійській мові: англ. *management* ['mænidʒmənt] – укр. *ме́неджмент*, рос. *ме́неджмент*, англ. *impeachment* [ɪm'pi:tʃmənt] – укр. *імпі́чмент*, рос. *импíчмент*.

Відмінні особливості фонетико-графічної асиміляції англоамериканізмів в українській і російській мовах виявлено у процесі **монофтонгізації** англійських дифтонгів, що має варіативний характер у російській мові: англ. *notebook* ['nəʊtbʊk] – укр. *ноутбук*, рос. *ноутбук*, *нотбук*; **відтворення голосних фонем** у російській мові: /ə/ – з варіантами лише вимови (англ. *blazer* ['bleɪzə] – укр. *блейзер*, рос. *блейзер* [зе, зэ]) та /æ/ – вимови та графічного оформлення (англ. *bandy* ['bændi] – укр. *бенді* – рос. *бенди*, *бэнди*); **передавання приголосної фонем** /h/ в українській мові у зв'язку з процесом її нормування: *holocaust* ['hɒləʊkɔ:st] – укр. *голоко́ст* – рос. *холоко́ст*. В українській і російській мовах зафіксовано відмінні **варіанти акцентуації англоамериканізмів**, наприклад: англ. *gentleman* ['dʒentlmən] – укр. *дже́нтельмен* – рос. *дже́нтльмен/джендльме́н*, англ. *collage* ['kɔ:lɪdʒ] – укр. *ко́ледж/ко́ле́дж* – рос. *ко́лледж* (табл. 1).

**Кількісно-якісна характеристика фонетико-графічної асиміляції
англоамериканізмів в українській і російській мовах**

Способи відтворення	Всього		Акцентуація порівняно з англійськими словами	Всього	
	Укр. мова	Рос. мова		Укр. мова	Рос. мова
	788	788		788	788
Транслітерація	556	556	Однакова	624	619
Транскрипція	227	227	Відмінна	158	160
Транслітерація та транскрипція	5	5	Варіативна	6	9

Сутність граматичної адаптації полягає в тому, що запозичення в мові-реципієнті втрачають колишні граматичні категорії і парадигми й набувають нових за аналогією до слів мови-реципієнта. (В. Акуленко, Д. Лотте, Т. Панько, Т. Krzeszowski). В українській і російській мовах граматична адаптація англоамериканізмів відбувається у процесі морфологічної субституції, частиномовної стратифікації, пристосування запозичених іменників (оскільки вони охоплюють найбільшу кількість слів) до граматичних категорій роду, числа, відмінка та словотворення на новому мовному ґрунті.

Спільні особливості граматичної адаптації англоамериканізмів в українській і російській мовах виявлено у процесі **морфологічної субституції** (753 слова не були морфологічно зміненими в українській і російській мовах (англ. *brand, glisser* – укр. *бренд, глісер*; рос. *бренд, глиссер*); 35 слів морфологічно оформлені за допомогою афіксів мов-реципієнтів (англ. *venture, defrostation* – укр. *венчурний, дефростація*; рос. *венчурный, дефростація*); **частиномовної стратифікації**, оскільки англоамериканізми в українській і російській мовах охоплюють майже однакову кількість слів різних частин мови, де 759 запозичень – це іменники, 20 – прикметники (у російській мові – 22, оскільки 2 незмінні іменники вживаються як незмінні прикметники: рос. *боди, секунд-хенд*), 6 – дієслова, 2 – прислівники, 1 – вигук; **пристосування іменників до граматичних категорій**: а) **роду** відмінюваних іменників, бо на основі флексії вони набувають родового оформлення як і питомі одиниці, наприклад, іменники на твердий чи м'який приголосний потрапляють до категорії чоловічого роду (укр. *пуни, пікнік*; рос. *пуни, пикник*), із закінченнями укр. *-а/-я*, рос. *-а/-я* – до жіночого роду (укр. *горила, миля*; рос. *горилла, миля*); невідмінюваних іменників на позначення осіб (укр. *кокні, рефері*; рос. *кокни, рефери* – чоловічий рід, укр. *леді, вамп*; рос. *леди, вамп* – жіночий рід; укр. *зомбі, хіпі*; рос. *зомби, хиппи* – чоловічий і жіночий рід) та тварин (укр. *гну, динго*; рос. *гну, динго* – чоловічий і жіночий рід, укр. *буфало, гризли, поні*; рос. *буффало, гризли, пони* – чоловічий рід) (табл. 2); б) **числа**, що виражається в українській і російській мовах: у співвідносних формах *однини і множини* (укр. *адаптер – адаптери*; рос. *адаптер – адаптеры*); лише формою *однини* (назви речовин та матеріалів: укр. *антифриз, бентоніт*; рос. *антифриз, бентонит*; тканин: укр. *вельвет, джерсі*; рос. *вельвет, джерси*; напоїв та страв:

укр. *віскі, бекон*; рос. *виски, бекон*; абстрактних понять: укр. *комфорт, флірт*; рос. *комфорт, флирт*); лише формою *множини* для називання парних предметів (укр. *бриджі, джінси*; рос. *бриджи, джинсы*) як і в англійській мові (табл. 2), хоча зафіксовано випадки зміни числа на українському і російському ґрунті (англ. *darts* (множина) – укр. *дартс* – рос. *дартс* (однина), англ. *export – exports, import – imports* (повна числова парадигма) – укр. *експорт, імпорт*, рос. *экспорт; импорт* (лише однина); у невідмінюваних іменників категорія числа виявляється синтаксично або в контексті: “*гризлі надзвичайно розумні*” [ДТ 2006, № 12], “*видели такого гризли*” [КП 2008, № 6]; в) *відмінка*, оскільки у більшості англоамериканізмів з’являється флексія в обох мовах, і вони відмінюються відповідно до системи відмін мов-реципієнтів (табл. 2).

Таблиця 2

**Кількісно-якісна характеристика адаптації
англоамериканізмів-іменників до граматичних категорій
української і російської мов**

Граматична категорія роду	Всього		Граматична категорія числа	Всього		Граматична категорія відмінка	Всього	
	укр. мова	рос. мова		укр. мова	рос. мова		укр. мова	рос. мова
	748	748		759	759		759	759
Чоловічий	659	664	Повна парадигма	571	571	Змінні	701	701
Жіночий	52	51						
Середній	23	24						
Чоловічий і жіночий	8	8	Однина	177	177	Незмінні	58	58
Чоловічий і середній	1	1						
Не визначений	5	–	Множина	11	11			

В українській і російській мовах зафіксовано однакові **способи словотворення** від основ англоамериканських запозичень: 1) **суфіксальний спосіб** для творення: а) дієслів від іменникових основ: укр. *демпінг – демпінг-увати*, рос. *демпинг – демпинг-овать*; б) абстрактних іменників від іменникових основ: укр. *спонсор – спонсор-ство*, рос. *спонсор – спонсор-ство*; в) абстрактних іменників від прикметникових основ: укр. *релевантний – релевантн-ість*, рос. *релевантный – релевантн-ость*; г) абстрактних іменників від основ дієслів: укр. *мульчувати – мульчува-ння*; рос. *мульчировать – мульчирова-ние*; д) відносних прикметників від іменникових основ: укр. *бойлер – бойлер-ний*, рос. *бойлер – бойлер-ный*; 2) **словоскладання англоамериканізмів та питомих слів**: укр. *шоу-виконавець*, рос. *шоу-исполнитель*; 3) **основоскладання та суфіксація**: укр. *лізинг – лізингодавець*, рос. *лизинг – лизингодатель* тощо.

Відмінні особливості граматичної адаптації англоамериканізмів в українській і російській мовах виявлено у процесі **пристосування до граматичної категорії роду** незмінних іменників на позначення неістот, коли за основу береться тлумачення (укр. *дингі* (суднова шлюпка) – жіночий рід, рос. *динги* (гоночний швертбот) – чоловічий рід) або специфічні національні принципи родового оформлення запозичень (укр. *бальбоа* (грошова одиниця) – жіночий рід, рос. *бальбоа* (денежная единица) – чоловічий рід; укр. *пенні* (те саме, що пенс, монета) – чоловічий рід, рос. *пенни* (разменная монета) – жіночий рід) (див. табл. 2).

В українській мові спостерігається **розширення продуктивності питомих суфіксів на позначення осіб**, наприклад, скальковані з російської мови іменники з суфіксом *-чик/-щик-* (рос. *компьютер-щик* – укр. *комп'ютер-щик*) замінюються на укр. *комп'ютер-ник*, субстантивовані дієприкметники з суфіксом рос. *-уц/-юц-* (рос. *митингу-ющий* – укр. *мітингу-ючий*) – на укр. *мітингува-льник* та *мітинг-ар*.

У третьому розділі “**Семантичні особливості англоамериканських запозичень в українській і російській мовах початку ХХІ століття**” проаналізовано процеси семантичного пристосування англоамериканізмів до систем української і російської мов; досліджено тенденції адаптації англоамериканських запозичень у контексті явищ полісемії; виявлено спільні та відмінні риси англоамериканізмів у мовах-реципієнтах.

При семантичному пристосуванні запозичень унаслідок впливу однієї лексико-семантичної системи на іншу в мові, що запозичує, відбуваються зміни семантичної структури слова (С. Семчинський), оскільки між мовами існують суттєві розбіжності у відображенні дійсності (О. Ахманова, Н. Jackson).

У дослідженні лексичне значення – це конкретно-індивідуальний зміст слова, який відображає через поняття реалію дійсності й закріплюється за певною звуковою формою (В. Русанівський).

Зважаючи на те, що англоамериканізми є однозначними та багатозначними словами, аналіз семантичного пристосування англоамериканських запозичень відбувається на основі семми та її структурних компонентів – сем, одиниць граничного рівня членування значення (Л. Новіков, Ж. Соколовська).

Відповідно до процесів семантичного пристосування англоамериканізми в українській і російській мовах об'єднано у 3 групи (табл. 3): 1) англоамериканські запозичення, значення яких збігаються зі значеннями англійських слів (повний збіг значень, розширення або звуження лексикографічного опису); 2) англоамериканські запозичення, семантична структура яких частково збігається з англійськими словами (утрата відтінку значення, розвиток самостійного значення з відтінку, утворення нових сем); 3) утворення нових значень на ґрунті української і російської мов (метафоризація та метонімізація).

Спільні особливості семантичного пристосування англоамериканізмів в українській і російській мовах встановлено у випадках **збігу значень** англоамериканізмів й англійських слів: а) **повного збігу**, коли виявлено однакові лексикографічні описи (англ. *byte* “computing – a basic unit for storing computer

information, used for measuring the size of document, it is usually made of eight bits” (основна одиниця для зберігання комп’ютерної інформації, яка складається з восьми бітів (MED 2005, с. 189); укр. *байт* “основна одиниця кількості інформації в сучасних електронних машинах; складається з бітів і обробляється як одне ціле” (ССІС 2006, с. 89); рос. *байт* “инф. часть машинного слова, состоящая из восьми бит и обрабатываемая в ЭВМ как одно целое” (ТСИС 2007, с. 110); б) **розширення лексикографічного опису** значення англійського слова в мовах-реципієнтах, оскільки реалії західних країн були нещодавно запозичені й потребують детального пояснення (англ. *know-how* “knowledge needed to do something, usually something practical” (знання, що потрібні, щоб зробити щось практичне) (MED 2005, с. 791); укр. *ноу-хау* “технічні знання, досвід, секрети виробництва, документально оформлені, передача яких обумовлюється під час укладання ліцензійних договорів та інших угод” (ССІС 2006, с. 486); рос. *ноу-хау* “технологическая идея, изобретение, которые при минимуме дают максимальный практический эффект” (ТСИС 2007, с. 530); в) **звуження лексикографічного опису**, що пояснюється жанровою обмеженістю англоамериканізмів (англ. *bridge* “a card game for four players who makes two teams (картярська гра для чотирьох гравців, які складають дві команди)” (MED 2005, с. 167) передається як укр. *бридж* “вид картярської гри” (ССІС 2006, с. 119); рос. *бридж* “род карточной игры” (ТСИС 2007, с. 142); **часткового збігу**: а) **втрати відтинку** значення англійських слів (англ. *puzzle* “a game consisting of many pieces that you have to fit together correctly; a game consisting of a set of questions that you have to answer by thinking carefully” (дитячий конструктор, що складається з кольорових фрагментів, з яких можна зібрати картинку; гра, яка складається із серії запитань, на які слід відповісти, ретельно обдумавши) (MED 2005, с. 1151); укр. *пазл* “дитячий конструктор, що складається з кольорових фрагментів, які треба скласти в єдину картинку” (ССІС 2006, 510); рос. *пазл* “детский конструктор, состоящий из цветных фрагментов, которые необходимо сложить в единую картинку” (ТСИС 2007, с. 555); б) **розвитку самотійного значення з відтинку** (англ. *game* “a particular event in which people take part in a competition; one of the series of the separate parts in some sports, such as tennis” (особлива подія, у якій люди беруть участь у змаганнях; одна із серій окремих частин у якомусь виді спорту, наприклад, тенісі) (MED 2005, с. 512); укр. *гейм* “у тенісі – шоста частина сету” (ССІС 2006, с. 157); рос. *гейм* “в теннисе: шестая часть сета” (ТСИС 2007, с. 183); в) **утворення нових сем** (англ. *cottage* “a small house usually in the village or in the countryside” (невеликий будинок, головним чином в селі або в передмісті) (MED 2005, с. 315), укр. *котедж* “двоповерховий житловий будинок у приміській зоні чи селищі з ділянкою землі, розрахований на одну родину” (ССІС 2006, с. 387), рос. *коттедж* “частный двух-, трехэтажный жилой дом повышенной комфортабельности, расположенный в пригороде и предназначенный для городских жителей” (ТССРЯ 200м, с. 388), де в українській і російській мовах з’являються диференційні латентні семи: укр. ‘великий’, рос. ‘большой’, а також сема ‘комфортабельный’ лише в російській мові.

**Кількісно-якісна характеристика семантичного пристосування
англоамериканізмів до лексичних систем української і російської мов
у різних типах збігу значень та трансформацій
(994 семми в укр. та 949 в рос. мовах)**

Збіг значень	Всього		Частковий збіг значень	Всього		Утворення нових значень	Всього	
	укр. мова	рос. мова		укр. мова	рос. мова		укр. мова	рос. мова
	605	598		138	132		251	219
Повний збіг	279	276	Утрата відтінку	95	89	Метафоризація	149	132
Розширення лексикографічного опису	259	246	Розвиток значення з відтінку	40	40		Метонімізація	102
Звуження лексикографічного опису	67	76	Утворення нових сем	3	3			

Відмінні особливості семантичного пристосування англоамериканізмів до систем української і російської мов виявлено у процесі **виникнення нових значень** англоамериканських запозичень на новому мовному ґрунті на основі:

а) **метафоричного переосмислення** значень англійських слів (англ. *raid* “a sudden short military attack” (раптова коротка військова атака) (MED 2005, с. 1163); укр. *рейд* 2) “обстеження якихось об’єктів діяльності підприємства тощо, що здійснюють активісти громадських організацій” (ССІС 2006, с. 587); рос. *рейд* 2) перен. “обследование деятельности предприятий, учреждений, осуществляемое группой лиц, представляющих властные или общественные органы” (ТСИС 2007, с. 662), де в українській і російській мовах утворилось нове значення від англійського слова на основі зміни семи англ. ‘attack’ (атака) на укр. ‘обстеження’, рос. ‘обследование’ та актуалізації асоціативної прихованої семи на позначення території укр. ‘чужий’, рос. ‘чужой’; та б) **метонімічного** (англ. *jersey* 2) “knitted cloth” (плетена тканина) (MED 2005, с. 768); укр. *джерси* 1) “основов’язана тканина (з багатьох ниток), трикотаж із вовняних, бавовняних, шовкових або синтетичних ниток”; 2) “одяг, пошитий з такої тканини” (ССІС 2006, с. 219); рос. *джерси* 1) “шерстяная или шелковая трикотажная ткань”; 2) “об одежде: сшитый из такой ткани” (ТСИС 2007, с. 249), де в українській і російській мовах англоамериканські запозичення набувають нового значення, що виникло на основі метонімії за суміжністю “тканина” – “одяг з такої тканини”), але в українській мові більше значень англоамериканізмів утворились способом метафоризації та метонімізації, ніж у російській (див. табл. 3), що пояснюється особливостями світосприйняття двох націй.

У четвертому розділі “Функціонально-стилістичні особливості англоамериканських запозичень в українській і російській мовах початку ХХІ століття” проаналізовано основні аспекти використання англоамериканізмів в українській і російській мовах; зазначені чинники стилістичного маркування англоамериканських запозичень у мові засобів масової інформації.

Функціонування запозичень у мові пояснюються безпосереднім зв'язком мови з позамовною дійсністю, впливом суспільства на потенційні можливості мови, яка є основним комунікативним засобом (Л. Попко, В. Whorf). Стилістичне використання запозичень виражається в тому, що ці одиниці отримують певний стилістичний статус, набувають експресивного забарвлення.

Особливості функціонально-стилістичного використання англоамериканізмів в українській і російській мовах описано на основі їхнього функціонування в мовах-реципієнтах та стилістичного використання у різних засобах масової інформації.

Спільні особливості англоамериканізмів в українській і російській мовах виявлено у процесі їхнього **функціонування**: а) повернення запозичених слів з периферії лексичного складу до активного використання, оскільки вони позначали іноземні реалії, але з часом почали відбивати тенденції розвитку українського і російського суспільств, наприклад, укр. *лобі*, рос. *лобби*, які, окрім значення “організації при законодавчих органах США, що впливають на законодавців і чиновників”, отримали ще й “група осіб або система різноманітних організацій, які репрезентують інтереси якоїсь частини економічно потужних прошарків суспільства й намагаються вплинути на рішення законодавчих органів”, яке розповсюджене в мові ЗМІ: *промислове лобі у парламенті* (МН 2005, № 5), *лобі, які живуть за рахунок інших* (ДТ 2007, № 6), *пользуется технократическое лобби для проталкивания через правительство проектов* (КП 2008, № 12), *под давлением парламентского аграрного лобби* (МН 2006, № 4); б) відбиття англоамериканськими запозиченнями тенденцій соціальної моди, наприклад, англоамериканізми укр. *ексклюзивний*, рос. *экслюзивный* сприймаються краще, ніж укр. *винятковий*, рос. *исключительный*: *ексклюзивний показ колекції* (ГУ 2006, № 25), *экслюзивная выставка была проведена* (КП 2006, № 45); а також стилістичного маркування текстів ЗМІ за допомогою прийомів: а) уживання незвичної транслітерації, наприклад, англ. *manager*: *не хотів бути менеджером* (ДТ 2008, № 4), *ну и где же эти менеджеры* (МН 2007, № 2), щоб підкреслити негативну сторону цього поняття “погано працюючий менеджер”; б) уживання слів різних тематичних груп, наприклад, у сфері політики дуже часто використовуються спортивні назви: *депутатскую удачу стимулируют парламентские букмекеры* [КП 2007, № 35], *в поисках газового форварда* (МН 2006, № 27); в) утворення композитних моделей несумісних за значенням слів, одне з яких – англоамериканізм, а інше питоме слово, наприклад, *спонсоры-старушки* (КП 2007, № 14), *депутати-бизнесмени* (День 2007, № 31), *саміт-відпочинок* (ДТ 2007, № 24).

Відмінні особливості функціонування англоамериканізмів в українській і російській мовах визначено у процесі їхньої **детермінологізації** (переходу слова зі спеціальної сфери до загального використання), що виявлено у сфері економіки, спорту та інформатики. Незважаючи на часте використання зазначених термінів у мовленні, зокрема у контексті ЗМІ, в обох мовах-реципієнтах, переважно українські лексикографічні джерела засвідчують процес їхньої детермінологізації і нормований перехід до загальноновживаної лексики (відсутність спеціального маркування). Так, в українській мові 17 термінів спортивної сфери (укр. *бодібілдинг, спринт, хук*), 15 – економічної (укр. *аудит, дивіденд, лізинг*), 15 – сфери інформатики (укр. *байт, джойстик, Інтернет*) стали словами загального використання, на відміну від російської.

Загальні результати дослідження дозволяють зробити такі **висновки**:

Теоретико-методологічна концепція дисертаційного дослідження базується на таких положеннях: 1) мовні контакти – це взаємодія між мовами на основі лінгвальних та позалінгвальних чинників, що зумовлює запозичення мовних одиниць різних рівнів однієї мови з іншої, де лексичне запозичення є первинним по відношенню до інших; 2) запозичення – це мовна універсалія, що притаманна всім мовам; 3) відмінності між запозиченнями та іншомовними словами виявляються у ступенях їхнього освоєння мовою-реципієнтом; 4) англоамериканізми в українській і російській мовах – це різновид лексичних запозичень, що сформовані з урахуванням британського та американського варіантів англійської мови у зв'язку із розширенням ролі США у світовому економічному, політичному та культурному просторах.

Запропонована методика виявилася ефективною у визначенні спільних та відмінних особливостей акомодатції англоамериканських запозичень в українській і російській мовах.

Особливості освоєння англоамериканських запозичень у двох близькоспоріднених мовах на початку XXI століття відображено у процесах: 1) фонетико-графічної асиміляції, 2) граматичної адаптації, 3) семантичного пристосування, 4) функціонально-стилістичного використання.

Зіставлення англоамериканізмів у двох мовах-реципієнтах дало можливість виявити спільні особливості їхньої фонетико-графічної асиміляції на основі процесів транслітерації, транскрипції та субституції (консонантної та вокалічної). Відмінні риси встановлено при монофтонгізації англійських дифтонгів, освоєнні фонем /ə/, /æ/ в російській мові, /h/ – в українській. У мовах-реципієнтах зафіксовано однакові способи акцентуації англоамериканських запозичень, але різним є варіативне відтворення наголосу.

Існування спільних фонетико-графічних процесів асиміляції англоамериканізмів в українській і російській мовах зумовлено близькою спорідненістю мов та тенденцією наближенням англоамериканських запозичень до мови-оригіналу. Відмінні особливості пояснюються різною тривалістю освоєння англоамериканізмів, що відображено на їхньому варіативному відтворенні, а також наявністю специфічних норм фонетичної субституції.

Дослідження *граматичної адаптації* англоамериканських запозичень в українській і російській мовах показало, що спільними для них є: морфологічна субституція, частиномовна стратифікація, адаптація іменників до граматичної категорії роду (для змінних іменників та незмінних на позначення істот), числа та відмінка, а також однакові способи словотворення від основ англоамериканізмів. Відмінною виявилась адаптація незмінних іменників на позначення неістот до граматичної категорії роду. В українській мові спостерігається тенденція щодо розширення продуктивності питомих суфіксів на позначення осіб.

На процеси граматичної адаптації англоамериканізмів в українській і російській мовах впливає той факт, що в мовах-реципієнтах наявні однакові граматичні категорії, але відбуваються індивідуальні процеси граматичного нормування мов.

Семантичне пристосування англоамериканських запозичень відбувається в українській і російській мовах однаково у випадках збігу значень англоамериканізмів та англійських слів (повного збігу значень, розширення та звуження лексикографічного опису) та часткового збігу (втрати відтінку значення, розвитку самостійного значення з відтінку, утворенні нових сем). Відмінності зафіксовано у процесах метафоричного і метонімічного переосмислення значень англійських слів.

Спільні особливості семантичного пристосування англоамериканізмів пов'язані з тим, що в мовах-реципієнтах відтворюється значення англійського слова, оскільки воно називає нову реалію, натомість відмінні – з особливостями національного світосприйняття, що відображено у процесі полісемії.

Функціонально-стилістичне використання англоамериканізмів в українській і російській мовах характеризується їхнім однаковим функціонуванням (повернення англоамериканізмів, що позначали іноземні реалії, з периферії словника до активного використання; відбиття запозиченнями тенденцій соціальної моди) та стилістичним маркуванням текстів ЗМІ, особливо суспільно-політичних. Українській лексикографічній джерела фіксують процес детермінологізації англоамериканських запозичень як нормований перехід терміна зі спеціальної сфери у слово загального використання. У російській мові зазначений процес виявлено лише на основі використання англоамериканізмів спеціальної сфери у мові ЗМІ.

Мова українських і російських ЗМІ початку XXI століття характеризується тим, що в ній відображено ставлення суспільства до нових політичних, економічних та культурних перетворень у державі за допомогою англоамериканських запозичень, використання яких тепер зумовлено не лише потребою інформаційного уточнення, але й стилістичного маркування публіцистичного тексту. Відмінності пов'язані з "консерватизмом" російської мови, більшим опором норми стосовно мовних змін, ніж в українській.

Перспективи подальших досліджень полягають у зіставленні англоамериканізмів з урахуванням не лише адаптованих запозичень, але й іншомовних слів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лелека Т. О. Англійські запозичення в мові російської та української преси як прояв нової суспільно-політичної реальності / Т. О. Лелека // Наукові записки : зб. наук. праць. Серія “Філологічні науки”. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75. – Ч. 2. – С. 295–299.
2. Лелека Т. О. Іншомовні слова в рекламному тексті : англійські елементи в назвах українських компаній / Т. О. Лелека // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2008. – Спецвип. 1. – С. 319–328.
3. Лелека Т. О. Міжмовні синоніми в контексті українських засобів масової інформації : функціональний аспект / Т. О. Лелека // Культура народів Причорномор’я : наук. журнал. Серія “Філологічні науки”. – Сімферополь : Міжвузівський центр “Крим”, 2008. – Вип. 142. – Ч. 2. – С. 14–16.
4. Лелека Т. О. Рейдер : Семантичні зміни як відображення нової суспільно-політичної реальності / Т. О. Лелека // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – № 31. – С. 104–107.
5. Лелека Т. О. Семантична асиміляція англійських запозичень у мові російських і українських засобів масової інформації / Т. О. Лелека // Східнослов’янська філологія : зб. наук. праць. Мовознавство. – Горлівка : ГДПШМ, 2008. – Вип. 14. – С. 152–158.
6. Лелека Т. О. Запозичення з англійської у суспільно-політичній та економічній лексиці української і російської мов : функціонально-стилістичний аспект / Т. О. Лелека // Наукові записки : зб. наук. праць. Серія “Філологічні науки”. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81. – Ч. 4. – С. 280–285.
7. Лелека Т. О. Іншомовні назви сучасних професій як прояв інтернаціоналізації лексичного складу української та російської мов / Т. О. Лелека // Науковий часопис : зб. наук. праць. Серія “Сучасні тенденції розвитку мов”. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 3. – С. 63–67.
8. Лелека Т. О. Процеси семантичної асиміляції запозичень з англійської мови в українській та російській / Т. О. Лелека // Вісник Дніпропетровського університету : наук. журнал. Серія “Мовознавство”. – № 11. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – Вип. 15. – Ч. 2. – С. 73–81.
9. Лелека Т. О. Розвиток суспільно-політичної лексики в мові українських та російських засобів масової інформації / Т. О. Лелека // Наукові записки : зб. наук. праць. Серія “Філологія”. – Вінниця : ВДМУ ім. М. Коцюбинського, 2009. – Вип. 11. – С. 260–265.
10. Лелека Т. О. Графічно-фонетичні особливості англомовних запозичень в українській і російській мовах на початку ХХІ століття / Т. О. Лелека // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – Вип. 38. – С. 262–265.
11. Лелека Т. О. Семантична асиміляція англійського слова *cottage* в українській і російській мовах / Т. О. Лелека // Наукові записки : зб. наук. праць. Серія “Філологічні науки”. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89. – Ч. 3. – С. 138–141.

12. Лелека Т. О. Процеси семантичної асиміляції запозичень з англійської мови в українській та російській / Т. О. Лелека // Матеріали IV міжнар. наук. конф. “Лексико-граматичні інновації в сучасних слов’янських мовах” : зб. наук. ст. – Дніпропетровськ : Пороги, 2009. – С. 27–30.

АНОТАЦІЇ

Лелека Т. О. Особливості англоамериканських запозичень в українській і російській мовах початку ХХІ століття на тлі процесу контактування мов (на матеріалі словників та мови ЗМІ). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2010.

У дисертаційному дослідженні запропоновано новий підхід до зіставного вивчення запозичень як мовних універсалій у близькоспоріднених мовах на основі процесу контактування мов; розроблено методику зіставлення англоамериканських лексичних запозичень в українській і російській мовах; проаналізовано процеси фонетико-графічної асиміляції, граматичної адаптації та семантичного пристосування англоамериканізмів; визначено тенденції функціонально-стилістичного використання англоамериканських запозичень; виявлено спільні та відмінні особливості акомодатії англоамериканізмів у мовах-реципієнтах.

Ключові слова: мовні контакти, запозичення, англоамериканізми, фонетико-графічна асиміляція, граматична адаптація, семантичне пристосування, функціонально-стилістичне використання.

Лелека Т. А. Особенности англоамериканских заимствований в украинском и русском языках начала ХХІ столетия на основе процесса контактирования языков (на материале словарей и языка СМИ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2010.

В диссертационном исследовании предложен новый подход к сопоставительному изучению заимствований как языковых универсалий в двух близкородственных языках на основе процесса контактирования языков.

Разработана и апробирована методика сопоставления особенностей англоамериканских лексических заимствований в украинском и русском языках, которая проходила в четыре этапа. На первом этапе выявлены общие и различные черты англоамериканизмов в процессе их фонетико-графической ассимиляции. На втором этапе проанализированы англоамериканские заимствования на основе их грамматической адаптации в двух языках-реципиентах. На следующем этапе охарактеризованы особенности семантического приспособления англоамериканизмов к лексическим системам украинского и русского языков. Последний этап предусматривал выявление тенденций функционирования англоамериканизмов, а также их использования в контексте средств массовой информации.

Наиболее важным в работе оказалось выявление общих и отличительных особенностей аккомодации англоамериканизмов на нескольких языковых уровнях в двух близкородственных языках.

Фонетико-графическая ассимиляция англоамериканских заимствований осуществляется в украинском и русском языках одинаково в процессах транслитерации, транскрипции, субституции английских фонем (консонантной и вокалической). Различия фиксируются при монофтонгизации английских дифтонгов и усвоении фонем /ə/, /æ/ в русском языке, /h/ – в украинском. В языках-реципиентах выявлены одинаковые способы акцентуации англоамериканизмов, но варианты акцентуации выражены по-разному.

Грамматическая адаптация англоамериканских заимствований описана на основе одинаковых процессов морфологической субституции, стратификации по частям речи, приспособления существительных к грамматическим категориям рода (изменяемых существительных и неизменяемых одушевленных), числа и падежа. Различия зафиксированы при адаптации неизменяемых неодушевленных существительных к грамматической категории рода. В языках-реципиентах выявлены одинаковые способы словообразования от основ англоамериканизмов, но в украинском языке расширяется продуктивность национальных суффиксов для называния лиц.

Общие особенности фонетико-графической и грамматической адаптации англоамериканизмов в украинском и русском языках продиктованы их родством, наличие отличительных черт связано с нормированием литературных языков.

Семантическое приспособление англоамериканских заимствований и в украинском, и в русском языках осуществляется одинаково в случаях совпадения значений англоамериканизмов и английских слов (полного совпадения, расширенного или суженного лексикографического описания), частичного совпадения (утраты оттенка значения, развития самостоятельного значения из оттенка, образования новых сем). Группы англоамериканизмов, у которых появилось новое значение в процессе метафоризации или метонимизации значений английских слов, имеют наиболее выраженное отличие в двух близкородственных языках, так как процесс полисемии отображает национальные особенности видения мира.

Функционально-стилистическое использование англоамериканизмов в украинском и русском языках характеризуется одинаковыми процессами их функционирования и стилистического маркирования в контексте СМИ. В языках-реципиентах выявлена детерминологизация (переход термина из некоторой специальной сферы в общее употребление) англоамериканизмов на основе их частого употребления в речи, в языке СМИ. Украинские лексикографические источники фиксируют данный процесс (отсутствие специальных помет), а русский язык характеризуется “консерватизмом”, большей стабильностью по отношению влияния речевых изменений на языковые.

Ключевые слова: языковые контакты, заимствования, англоамериканизмы, фонетико-графическая ассимиляция, грамматическая адаптация, семантическое приспособление, функционально-стилистическое использование.

Leleka T. O. The peculiarities of the English and American loans in the Ukrainian and Russian languages of the beginning of the 21st century based on the process of language contacts (according to the data of the dictionaries and the language of mass-media). – Manuscript.

Thesis for candidate degree in Philology in speciality 10.02.15 – General Linguistics. – M. P. Drahomanov National Teacher Training University, Kyiv, 2010.

The thesis suggests a new approach to the study of the peculiarities of the loans as language universals in the Ukrainian and Russian languages according to the process of language contacts at the beginning of the 20th century. The paper introduces the methodology for comparing the English and American loans in the Ukrainian and Russian languages. The thesis analyses the peculiarities of the accommodation of the anglo-americanisms in the languages mentioned above. The research defines the process of the phonetic and graphic assimilation of the English and American loans, their grammatical adaptation, semantic appliance in the cognate languages, functional and stylistic usage in the context of mass-media. The common and different peculiarities of the accommodation of the anglo-americanisms in the Ukrainian and Russian languages are shown.

Key words: language contacts, loans, anglo-americanisms, phonetic and graphic assimilation, grammatical adaptation, semantic appliance, functional usage.